

VELOLUČKI KILT, LJETO 2021.

Selena Seferović, Chicago (USA)
enamostar290@gmail.com

Bilo je to prije dvadesetak i više godina u gradiću Otavi na rijeci Illinois u srcu nacionalnog parka Starved Rocks, u Americi, na farmi kod Marcie Nelson, koja nas je odvela u Tukabatcheeu kamp (na indijanskom: Kamp prijateljstva). Povelika smo ex jugoslovenska izbjeglička družina iz Chicaga, u koloni od desetak automobila, svih nacija i profila, tri-četiri generacije, s gitarama i ribičkim priborom. Pošli smo na vikend da odmorimo naše umorne, ranjene duše nakon ratova i raspada zemlje, svakovrskih tragedija.

Nakon vožnje kroz žitna polja i farme konja, spustili smo se u dolinu do kampa na potoku, izgrađenog u doba depresije kako bi ljudi imali posla

i bar jedan siguran obrok. U nevelikoj brvnari zatekli smo grupu žena koje sjede u krugu i prave kilt. Tada sam to prvi put vidjela. Od komadića raznobojnih tkanina, specijalnom tehnikom, spajaju kockice s raznim motivima iz historije kraja, flore i faune, njegovim prirodnim ljepotama, poznatim ljudima, takozvani Kilt sjećanja. To sjećanje može biti osobno i kolektivno, može se raditi grupno ili pojedinačno, prodaje se ili poklanja. Kasnije smo u Marcienim sobama vidjeli razne kiltove, pretežno s motivima Indijanaca kojih više nema. Crtice iz njihovih života, bizone, kanue, rijeku, ptice, ribe, ljude, konje... jedan trenutak uhvaćen u svili, na našem zidu ili krevetu da nas grije toplinom doživljaja i podsjeća na nešto što nam je važno iz osobne ili kolektivne memorije. Ovaj zapis pokušaj je stvaranja mog mini kilta impresija o Veloj Luci i njenim ljudima kroz napisano, kroz knjige. Iz njih donosim po neki detalj ili odlomak, a svi skupa približili su mi Velu Luku na ljudski topao način.

Sretni i sjetni u isto vrijeme

Rano je jutro, 7:38 kaže moj dnevnik, subota, 2021. Polazimo na put, moj muž Drago i ja, iz Zemuna za Split autoputem Miloša Velikog, nekada 'Bratstva i jedinstva'. Prvi je maj, Međunarodni praznik rada, ujedno i Uskrs i Ramazanski post, tri praznika u istom danu. Žute se polja uljane repice, podsjećaju nas na naš izbjeglički život - prvo u Češkoj Republici, u kojoj smo živjeli od 1992. do 1995. i put iz Praga, gdje smo stanovali, ka Vroclavu u Poljskoj gdje smo radili, a prije emigriranja u Chicago, Ameriku u kojoj smo proveli tridesetak godina radnog vijeka,

Bilo je to prije dvadesetak i više godina u srcu nacionalnog parka Starved Rocks. U nevelikoj brvnari zatekli smo grupu žena koje sjede u krugu i prave Kilt sjećanja. Od komadića raznobojnih tkanina spajaju kockice s raznim motivima iz historije kraja, flore i faune... Ovaj zapis pokušaj je stvaranja mog mini kilta impresija o Veloj Luci.

do penzije, kada smo odlučili dio godine provesti izvan Amerike, švrljajući po svijetu, ne sluteći da će nas svjetska pandemija covida 19 zaustaviti 2020. baš u Veloj Luci, našoj novoj ljetnoj adresi. Na radio stanici 'Nostalgija' s glazbom iz naše mladosti, na frekvenciji 105.2 vrti se na španjolskom 'Bésame Mucho'.

Šutimo, pomiješana su nam osjećanja, sretni smo i sjetni u isto vrijeme, sretni što ćemo živjeti u prirodnom raju Jadranskoga mora i na prelijepoj Korčuli, a sjetni što je to nekad bila naša zajednička domovina Jugoslavija za koju su se borili naši očevi, a mi, njihovi potomci odgajani u duhu bratstva i jedinstva (baš kao što se nekad zvao ovaj autoput kojim jezdimo), a sada ni Jugoslavije, niti bratstva, a još manje jedinstva. Umjesto jedne imamo nekoliko putovnica, nekoliko potvrda o raznim korona cjepivima, američkim, kineskim, ruskim... Prelazimo nekoliko granica: srpsko-bosanskohercegovačku, a potom i bosanskohercegovačko-hrvatsku. Dakle, idemo u inozemstvo.

Nakon što smo se smjestili u naš novi velolučki dom odlazim u Narodnu knjižnicu „Šime Vučetić“, učlanjujem se i posuđujem knjige o Veloj Luci. Pino Bačić, Ivo Žuvela Gige i Ivica Duhović Žaknić također nam pozajmljuju djela velolučkih i korčulanskih autora. Pomalo učim o njenoj prošlosti i ljudima.

Velolučki književnici, znani i neznani

U Veloj Luci sam već skoro šest mjeseci. Upoznala sam svoje susjede i rekla bih dosta mještana, kao i otočana iz Žrnova, Račišća, Lumbarde, Blata i Korčule. Kupam se, idem na književne promocije i Oliverove dane te ponajviše čitam. Čitam znane i neznane velolučke i korčulanske autore, ali i one druge poput Gallove biografije Olivera Dragojevića. Lijepo je biti u mirovini pa polako 'Pod bore' na Badu, gdje stanujemo, red kupanja, pa red čitanja u hladu uz iced coffee u „Karaku“ ili „Bobovišću“. Pokušavam naučiti što više o ljudima i ovom čarobnom mjestu kroz zapise ovdašnjih pisaca i pjesnika, dok obilazim ove ljepote, omamljujuće plaže i guštam u plodovima mora na čuvenom velolučkom maslinovom ulju uz prvoklasna vina, travarice, smokve i grožđe. Možda će se ovaj slijed učiniti presladunjavim, ali dopustite nekome izvana da pjeva ove laude

koje nisu bez temelja. Sva ta 'kužina' dobro mi je poznata, ja sam rodom Mostarka, Hercegovka, i što je netko rekao Mediteranka bez mora. Da bih koliko toliko dotaknula istinu Vele Luke, kroz povijest do sadašnjosti, knjige koje imam čitam ovim redom: prvo stručne, lingvističke, historijske i etnografske, potom memoarske, i kao šlag na tortu poetske. Može i ovako: stručne, feminističke i erotske.

U Veloj Luci sam već skoro šest mjeseci. Kupam se, idem na književne promocije i Oliverove dane te ponajviše čitam. Da bih koliko toliko dotaknula istinu Vele Luke, kroz povijest do sadašnjosti, čitam ovim redom: stručne, feminističke i erotske.

Najprije uz muška pera

Kao profesora lingvistike i slavistike beogradskog Univerziteta (Fakultet za specijalno obrazovanje, smjer logopedski i surdopedagoški, gostujući profesor u Kini, a kasnije edukator na raznim nivoima u američkim državnim školama i koledžima), zanima me lokalni jezik i njegove fineze, a kako vrijeme odmiče uho mi se navikava na simpatični luški govor. Čitam Branka Žuvelu i njegovu knjigu **Prva gramatika luškoga govora, govor Velolučana** iz 2008., a koju je s pravom posvetio majci jer piše o materinjem jeziku. U mislima se vraćam na ribarska kempiranja u Nawakvu (Wisconsin), u rezervat Ojibwa Indijanaca. Obišla sam njihovu novu i nedavno izgrađenu osnovnu i srednju školu u kojoj se pored obaveznog engleskog uči i njihov materinji Ojibwa jezik koji je bio pred izumiranjem. Bilo je ostalo još samo nekoliko starih govornika. B. Clinton, prvi američki predsjednik koji se ispričao Indijancima za zla koja im je bijeli čovjek nanio (ne sjećam se je li rekao genocid, ako nije trebalo je), odobrio je znatna sredstva za posljednju minutu bilježenja Ojibwa

jezika od preostalih izvornih govornika. Taj rječnik s pravopisnom gramatikom objavljen je, a Ojibwa jezik je uveden kao obavezni u ove dvije škole. Moja istraživanja za potrebe doktorata o jeziku naših iseljeničkih grupa u Americi pokazuju da se jezik gubi već u trećoj generaciji, a najduže ga čuvaju nepismeni stariji ljudi što i Branko Žuvela Doda ističe za luški govor ('čuvaju ga stare babe i žene, ribari'). Očito iz lokalpatriotskih razloga, ovu knjigu je autor napisao i kao amanet mladima da ne zaborave jezik svojih matera, ali i kao opomenu drugima da čuvaju svoju jezičnu baštinu.

Potom čitam Zvonka Maričića i njegovu knjigu **Vela Luka od 1490-1843, slike iz velolučke prošlosti**. Pozivam susjeda arhitekta Pericu Surjana na ručak i pričam mu o knjizi, kaže i on bi je volio pročitati (zanimljivo je kako sam u svojoj misiji upoznavanja Vele Luke i sama postala edukatorom Lučanima) jer autor spominje sve starije velolučke obitelji, pa tako i njegovu. Dragojević, Žuvela, Barčot, Surjan, Oreb, Šeparović, Andreis, Bačić... Prebirem po glavi i shvaćam da su mi svi oni prvi susjedi. Autor koristi primarne izvore i spominje najstarije građevine u Veloj Luci. Odmah sutradan nalazim i kaštel Ismaelli i crkvicu sv. Vinčenca, zahvalna Maričiću na ovom vrijednom djelu koje mi je poslužilo kao turistički vodič. Posebno mi se učinila zanimljiva storija o Paštrovićima, plemenu iz Crne Gore, koji su se namjeralo ovdje nastaniti, njih oko 300 iz 30-tak obitelji. Starješina je molio mletačkog kneza da im dozvoli naseljenje jer su morali pobjeći od drugog plemena Golić koje ih je htjelo istrijebiti. No, otočani Paštroviće pak doživljavaju kao grabežljive Montenegrine i mole mletačkog kneza da ih zaštiti od njih. Najezdu Crnogoraca dočekali su opet 1990-ih. Nekadašnja zajednička JNA u koju smo svi ulagali i ni sanjali nismo da će se preobratiti u neprijatelja, bombardirat će Dubrovnik, grad u kojem je naš djed po majci (inače iz Trebinja) zajedno s ortakom Vlahom prije Drugog svjetskog rata imao prodavaonicu obuće na Stradunu.

Čitam i pratim predstavljanja. Jedna od najprofesionalnijih promocija kojoj sam prisustvovala bila je ona za knjigu Marka Šeparovića Bogomoje **Hrvatski narodni život i običaji u Veloj Luci**. Uz video klipove, ugledne promotore, gošću iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, klapu, gitaru Vinka Barčota, prikazano je ovo kapitalno

djelo koje govori o njenoj prošlosti, jeziku i kolektivnom identitetu.

Šime Vučetić je Velolučanin, akademik, učitelj, esejist, pisac ljudskih sudbina, matera bez sinova, sinova bez domovine. U svojim djelima „Između dogme i apsurd“ i „Moram zapisati“, dokumentira i život Lučana. „Katkada sam, nehotice, posmatrao očeve radne ruke, i materine u kuhinji, tako su mi te ruke izgledale čudnovate kad bi mat, na primjer, strigla svoje tri ovce, i kad bi otac okopavao lozu, oštrio pritke, brao travu, držao vjedro vina. Kako je bio radišan moj otac, od zore do kasno u mrak on je radio“. Ne znam da li sam u pravu, ali čini mi se da bi se na sličan način mogao opisati i život današnjih generacija. Rijetko ili skoro nikako ne vidjeh moje susjede da se kupaju u moru. A za nas turiste, ili sezonske Velolučane, život je lakši, relaksirajući, u tirkizno plavim bojama mora, bjeličasto puternim plažama, dok je za mještane teži u smeđesivim bojama zemlje. Drukčije je kad se živi i radi negdje ili povremeno boravi i uživa na godišnjim odmorima. Velolučani i otočani su vrijedan i sposoban svijet. I dalje obrađuju svoje bašte, maslinike i voćnjake, a preko dana rade i bave se privatnim poslovima i turizmom. Često bih na našim stepenicama (vrata su mi uvijek otvorena) zaticala lubenice, smokve, grožđe, tikvice, buraniju, paprike, nanu, peršin, pa bih po posudama i onome što sade i beru pogađala što je od koga.

U memoarskoj knjizi Franka Miroševića Dubaja **Povjerenje ili zaborav**, autor se dotaknuo i svojeg boravka u El Shattu, gdje je vodio dnevnik. Upoznala sam mnoge Velolučane koji su bili u El Shattu (ili im je bio netko iz obitelji). A jedna od njih bila je Marija Oreb, majka Vlahe Oreba, člana klape 'Ošjak', kod kojih smo usred korone ljetovali 2020. u njihovoj kući u Prihonji, zaljubili se u Luku i odlučili da tu sezonski živimo. Svjetska pandemija promijenila je i naše penzionerske planove. Nakon drugog boravka u Panami, prekrasnoj karipskoj zemlji sa stalnim ljetom i bez uragana, bili smo odlučili skrasiti se na brodu u Bocas del Toro, rijetko naseljenom dijelu zemlje, kad su se već bili proširili uznemirujuće vijesti o virusu iz Kine. Marija nam je pričala da je kao djevojčica u školi u El Shattu naučila arapski, pa nam je izrecitala izbjegličku himnu. Sačuvala je i zrnca sirove kafe iz zbjega i jedno bijelo platno. Ni sanjali nismo da ćemo usred Vele Luke slušati

Autorica na svojoj terasi u Velj Luci. Foto: Drago Batar

arapski od penzionerke koja je svoj cijeli radni vijek provela u fabrici sardina koje više nema, kao što nema ni Grebena u kojem je radio njezin Vlaho.

Marica Žanetić Malenica: Vonji ditiinjstva

Maricu sam upoznala na promociji ove njezine knjige u Velj Luci. Ona je rođena na Badu od majke iz plemena Dragojević Cesar, i oca iz Blata, iz plemena Žanetić Konista. Iako se ovdje rodila, prvih 16 godina živjela je u Sarajevu i još uvijek se taj bosanski govor osjeća kad govori, a nije napisala još ništa na splitskoj čakavici iako u Splitu živi. Taj njen bosanski prepoznavao se po naglascima, izrazima koje je spontano koristila u govoru. Zbog toga će je neki profesori i učenici u vrijeme Hrvatskog proljeća svakodnevno kritizirati i ismijavati. Prije dvije godine spontano je iz nje izašla poezija na luškom govoru. Poput ponornice taj jezik je izronio, a na jednoj takvoj ponornici, Trebišnjici, prvi put je naučila plivati. Njezina pjesma „Meni baba i meni mat“ duboko me

*Ta snaga Maričine otočanke,
njen sabur (strpljivost) i
zgušnjavanje unutrašnjih
osjećanja, žal za neostvarenim
potencijalima pravi je spomenik
ženi karijatidi, postojanoj,
čvrstoj, hrabroj i pametnoj.
Nekoć isključivo domaćici, a
danas i umjetnici, poduzetnici,
ali i načelnici.*

je potresla. Čini mi se da se u njoj slila sva težina života žene otočanke, Velolučanke. Ta snaga žene, njen sabur (strpljivost) i zgušnjavanje unutrašnjih osjećanja, žal za neostvarenim potencijalima pravi

je spomenik ženi karijatidi, ili kako sam je nazvala ženi maslini, postojanoj, čvrstoj, hrabroj i pametnoj. Nekoć isključivo domaćici, a danas i umjetnici, poduzetnici, ali i načelnici.

Anka Prizmić

Još je jedna autorica feminističke poezije, slikarica, kiparica, pjesnikinja. O njoj nam je pričao njezin prvi susjed Pino, čija se majka družila s Ankom, i koji nas je i poveo do vrata njezine roditeljske kuće, koja je do nedavno bila galerija/muzej s vrijednim slikama i skulpturama, da bi danas bila zatvorena i nedostupna. Njezine bareljefe s motivima Kristove muke vidjeli smo u župnoj crkvi, a u vrtu iza crkvice na Badu i jednu njezinu skulpturu.

Njezina pjesma o majci otkriva tugu za gubitkom najdraže osobe, ali i naslućuje vjekovnu priču o ženi zatočenoj iza kućnog praga, uhvaćenoj u mreži patrijarhalnog i teškog otočnog života. Iz koje se već generacija njezine kćerke, stomatologinje i umjetnice, oslobodila i slobodom progovorila.

Na pragu kuće

Ostale su ruke moje majke

I sito puno brašna

I riječ zgusnuta u zraku

I oko što gori u mraku

Vatrom zvijezda.

Franica Bačić

Pozovemo susjeda Pinota na piće, on donese pregršt knjiga, poslala mu kćerka Maša novinarka iz Zagreba, i među njima ostavi smotuljak pjesama. Pitam ga čije su, a on pređe preko toga. Ubrzo nakon čitanja shvatim da su to neobjavljene pjesme njegove majke Franice, pune erosa, topline, refleksija, neke zagledanosti u daljine, neke neostvarenosti. Potom nas Pino i Nada pozvaše u njihov dom, Franičin dom koji su naslijedili, kad na zidu izloženi razni Franičini predmeti koje je volila, satovi, ključevi, torbice, mašnice... Pino zasuzi i mi s njim dok nam je čitao „Pismu Peretu“, svom mužu za rođendan, također uokvirenu selotejpom na zidu. U njezini pjesmi „Ljeto u Luci“ odjednom shvaćam da je More, to naše divno Jadransko more, na neki

način nadoknađivalo praznine i čežnje, neostvarene snove, besane i usamljene noći otočkih žena. Taj njihov ljubavnik je upravo More.

Ljeto u Luci

Promatram igru žena i mora

Uzalud bjesni

Pjeni sve jače

Valovi dosežu vrhunac

Al' uzalud

Te žene sa otoka mog

Gore kao vulkan

Vječnog Vezuva

I nemoćno more pred snagom tom

Uzmiče

I s blagim smiješkom putuje dalje

Umoran od uzaludne igre

I stišava buru svoje strasti

Što izazvaše te žene mlade

Ta gola tijela na vrućem pijesku

Sa nesvjesnom igrom

Kad hladile su sebe

Na žalu

U zaljevu

U zemaljskom raju

U Luci našoj.

* * *

Koliko je ovaj moj luški kilt, proizašao iz doživljaja pročitanoj, blizak stvarnosti ili se razlikuje od perspektive samih Velolučana/otočana, ostavljam njima samima na prosudbu. Dakako, moj je doživljaj subjektivan, kao i što je čitanje aktivan proces na kojeg uvelike utječu naša prethodna iskustva i naučeno. Netko drugi bi imao sasvim druge asocijacije, pa se možda i ne bi složio s mojim doživljajem Luke. Neki će mi možda i zamjeriti na ponekim asocijacijama, na ženskom pismu kojeg sam prenaglasila ili na nostalgiji za prošlim vremenima. No vjerujem i da je već došlo, ili se

U moru uništavanja i brisanja tragova naše prošlosti, postoji eto ta mala otočna sredina koja se nije pristala sramiti predaka i njihovih ideala, sredina koja je dovoljno široka da ne osuđuje i da u svoja njedra prima i grli. Meni možda i inače ne treba dugo, ali moram to reći, i ja se već osjećam prihvaćenom, i ja se već osjećam Luškom.

barem bliži, vrijeme u kojem se nećemo toliko više opterećivati s drukčijim mišljenjima i pogledima, sve dok god ne ugrožavaju druge. Možda će netko zaključiti iz svega ovog kako knjige ne odražavaju realnost i kako to nije pravi put u otkrivanju novog svijeta. No s druge strane bi se moglo reći i kako se premalo čita za tako odvažan zaključak.

I dopustite mi za kraj još samo jedan utisak. Mene i moju sestru Sanju Drnovšek, koja je također sa mnom otkrivala ovo mjesto i o tome pisala, fascinirala je činjenica koliko je u Veloj Luci sačuvano spomenika o Narodnooslobodilačkoj borbi. U moru uništavanja i brisanja tragova naše prošlosti, postoji eto ta mala otočna sredina koja nije htjela biti pomodna, koja se nije pristala sramiti predaka i njihovih ideala, sredina koja je dovoljno široka da ne osuđuje i da u svoja njedra prima i grli. Meni možda i inače ne treba dugo da se prilagodim, ali moram to reći, i ja se već osjećam prihvaćenom, i ja se već osjećam Luškom.